केही मल्लकालीन भक्ति-गीतहरु

-प्रा.डा.पुरूषोत्तमलोचन श्रेष्ठ

सिद्धिलक्ष्मीको गीत

सिद्धिलक्ष्मी भक्तपुरका उच्चतम तान्त्रिक देवी हुन्। तत्कालीन भक्तपुर राज्यका राजा भूपतीन्द्र मल्लले बनाउन लगाएको पांचतले मन्दिरकी मूलदेवी सिद्धिलक्ष्मी हुन्। यिनै सिद्धिलक्ष्मीबारेको तल प्रस्तुत गीत गाईजात्राताका ९ दिनसम्म टोल-टोलमा नाच प्रस्तुत गरी गाउने चलन छ। सिद्धिलक्ष्मीको दर्शन गर्नु शुभ र सवैभन्दा असल हो भन्ने भाव यस गीतको रहेको छ :

ख्वप देया सिद्धिलक्ष्मी देव न्ह।
फलं ङातापोल्हं ङाता ङाता पोल्ह स म न्हं।
देग लाया फल न पां छें या पोल्ह स म न्हं।
दक्ले त ले फ ले च्वम्हं भयंकर जुल न्हं।
पेकुने प्य म्ह गणेस तया शोभा लायक तल न्हं।
वं भिं थ्वं भिं सिद्धिलक्ष्मीया दर्शन याय फ छिं भिं।

(गीत साभार : लोमश शर्मा, टौमढीटोल, भक्तपुर)

रोपाई गीत (सिनाज्या)

भक्तपुरमा असार लागेपछि वा भनौं रोपाईको काम शुरू भएपछि कृषकजीवन रोपाईमा व्यस्त हुने गर्छ। यसैले पूरै रोपाई अवधिभरि संगीतले पनि विश्रान्ति लिएको हुन्छ : तर रोपाईका बेलामा भने गीत गाउने चलन छ। तल प्रस्तुत गीत एक हो। (आजभोली खेत पनि कम हुँदै जान थालेको छ भने अर्कोतिर नयाँ पुस्ताले यस्ता गीत गाउन छाडिसकेका छन् :

सिनाज्या वानेय् तेलला ल्यासे त:ता।
छम्ह:नं ब्वना यंकेला ॥
ज्यामि वल भ्वासी।
वा पियू लांसी ॥
बजी नयेता लोसा हला खाइगु तुसी ॥

(गीत साभार :
स्व. आशबहादुर खर्बुजा, तापालाछी टोल, भक्तपुर)

सिलु तीर्थ (गोसाईकुण्ड) जाँदा आउँदा गाउने गीत

नेपालका प्रसिद्ध धार्मिक तीर्थस्थलहरू मध्ये एक गोसाईकुण्ड पनि हो। हरेक वर्ष गोसाईकुण्ड र यहाँका नीलकण्ठेश्वर महादेवको दर्शन गर्न जाने परम्परा प्राचीनकालदेखि नै यहाँको धार्मिक-सांस्कृतिक जीवनमा चली आएको छ। अनि त्यसरी लामो तीर्थयात्रा जाँदा-आउँदा ठाउँ-ठाउँका मुख्य धार्मिक स्थलहरूमा समेत विश्राम गर्दै वा बास बस्दै र त्यसबारेको झण्डै यात्रावर्णनकैबारे नाच्दै, गीत गाउँदै जाने-आउने चलन आज पनि वर्तमान छ। यस्ता सिलुतीर्थबारे रचिएका थुप्रै गीतहरू भक्तपुरको कृषकजीवनमा अत्यन्त लोकप्रिय छन्। यस्ता गीतहरू तत्कालीन शासकवर्गहरूले पनि रच्ने, गाउने गर्थे। तल प्रस्तुत गीत रणजीत मल्लको पालामा रचिएको हो :

॥ राग ॥ ताल ख ॥
सिव नीलकंठ महादेव छिगुलि सरन दुकाव ॥धु॥
हाहादे अगम अकरम आसा गोम्हा सिवयाके ॥
पसुपति जा थेन काव नु वास याय रे ॥
हाहादे गुज्येश्वरीया भाव रे भजन याङाव
ल्हुतिया दरसन याय ॥१॥
हाहादे धमाथली लां दङा वने ङागमधीस चोने
जोलं तु ज्वलं छिस्य पौवासं बास याय रे ॥
हाहादे काहुल्या सिव काव रे ताल नि कोहावने
जगदि बासनि याय ॥२॥
हाहादे तालको व्यातं काव घाट दोंगा छिनाव
गोडा हुँ भइरब दरसन याङाव रे ॥
हाहादे नवक्वाठस चोने रे नवदुर्गा जवं खवं
वसया भजन नि याय ॥३॥
हाहादे त्रिश्रुर बेतालस गंगानेगु होङ थास ॥
राम लक्षुमन दरसन याङाव रे ॥
हाहादे थधैवया माथलस रे जायाव ताल्या कोस
चोनेनु तुजोको सोयाव ॥४॥
हाहादे वनेनु ज्वलं छिस्य यसिया ताल जासे
गंधकी अनावास्यगुपते वास याय रे ॥
हाहादे जल जा थना दव रे भीमल्याया कोषव
चोनेनु थना भिनकाव ॥५॥
हाहादे धुंच्यास तोलताव सिलुषुसी छिनाव
लत्याया ताल जासे चन्द्रशीबास याय रे ॥
हाहादे लकसे विनायकरे दरसन याङाव
चोने नु तषावोया चोस ॥६॥
हाहादे अर्जुन भेलुदह श्रीश्रुर हलधर
मुलदह थेनकाव विश्राम याय रे ॥
हाहादे पाप नि सिला छोय रे भुगुति लाइ अना
सिवया दरसन याये ॥७॥
हाहादे सिवया दरसन यायनु हरषन
थव छेस लिहाँ वयगु केबल मनतसे रे ॥
हाहादे पसुपति जा थेन रे जल स्वान छायाव
गुज्यश्वरीया भाव याय ॥८॥
हाहादे पसुपति तोलताव वनेनु षोप देसे
ष्वप देस्या भईरब दरसन याङाव रे ॥
हाहादे तलेजु विनायक रे जल स्वान छायाव
श्री रनजित मल याहुने प्रजा प्रतिपाल ॥९॥

(गीत साभार : मानदास तुलाधर (संकलक), काशीनाथ टमोट (सम्पादक), पुलांगु मे मुना, नेपाल भाषा परिषद्, कान्तिपुर : ने.सं.११०१, संख्या ५८१।

श्री तलेजुभवानीको भजन

जहाँ समृद्ध नेवारबस्ती छ, त्यहाँ तलेजुभवानी छिन् भन्ने कुरा पनि बिर्सनु हुन्न। आज पनि सांस्कृतिक जीवनको ढुकढुकी रही आएकी तलेजुभवानी मल्लहरूका स्वेष्टदेवी हुन्। भक्तपुर राजदरबारस्थित मुलचोकको दक्षिण लङमा तलेजुभवानीको आगम मन्दिर छ। भक्तपुरकी तलेजुभवानी नेपालकै मुल तलेजुभवानी हुन्।

श्री तलेजु भवानीयागु भजन
जय जय भृंगृणि तरणी ॥ धु ॥
देवियाा पाली ध्यान याय ॥
तन मन मुग्तीया थास ॥
तलेजुभवानी तलेजुभवानी ॥
त्रिभुवनया राणी ॥ १ ॥
सिंघया चोसं विज्याक देवी ।
तन मन मुग्तीया थास ॥
याहुने श्रीरणजितया २ ।
मनोरथ पुरे ॥ २ ॥

(साभार : स्व. गोपालजी तिमिला, टौमढी)

नारायणको भजन

नेपाली सांस्कृतिक जीवनलाई धार्मिक इतिहासको ऐनामा नियाल्दा यस्तो प्रतीत हुन्छ मानौं चौधौं शताब्दीदेखि वैष्णववादको भक्तिधारामा सो सांस्कृतिक जीवन चुर्ल्लुम्म डुब्दै आएको

थियो । अनि सांस्कृतिक वैभव बोकेको त्यो अतुल्य, अतीत, कुनै न कुनै रूपले आज पनि वर्तमान रही आएको छ ।

संगीत (गीत+वाद्य+नृत्य) को लोकप्रियताले राज्यसीमा हेर्दैन, त्यहाँ त मनले मानेको, मनको राज हेरेर चल्छ, मनमा बस्छ जहाँ आफुलाई मन पर्ने सांगितिक संसार छ । भाष्कर मल्ल भक्तपुरका राजा होइनन् । त्यसो भएता पनि भक्तिवादको सांगितिक संसारमा डुबेका तत्कालीन भक्तपुरेहरूले भाष्कर मल्ललाई नारायणसितै आत्मसात गरे । उनीहरूको सरोकार उनीहरूलाई मन पर्ने भक्ति सित थियो, भाष्कर मल्लसित थिएन । तल प्रस्तुत भक्ति गीतले त यसै भन्छ :

नारांद्मयागु भजन

हरि नारायण गुंया सिसं रसन विज्याक ॥ धु ॥
न्ही न्ही छिया स्वता उन अतिन सुन्दर ख्वाल ॥
जव ल्हातं चक्र ज्वंसे खव ल्हातं संख पुसे ॥ १ ॥
छिपालीया दरसन दया दयकिव प्रभु ॥
दनावया दरसन विश्य विज्याक नारायण ॥ २ ॥
नेपालय छत्रपति श्रीजय भाष्कर मल्ल ॥
चवखंद राज्य लाय फयका वीव नारायण ॥ ३ ॥

जि छ्म्ह स्वय यह जि छ्म्ह स्वव करुनान नारायण ।
कलि सं जंम जुल घरी घरी मन हिल ॥
च्वने मफु हे राम च्वने मफु छित लोमकाव नारायण ॥
पाली पाली भजलप याना छिगु नाम जप ॥
दया तय हे राम दया तय माल जि खनाव नारायण ॥
गठिं जगु कर्म जुल स्वया स्वया छि मलुल ॥
ल्हाकमन हे राम ल्हाकमन लाय छि चरण नारायण ॥
(साभार : स्व.गोपालजी तिमिला, टौमढी)

oooooooooooooooooo